
ПСИХОЛОГІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

УДК 796/700: 327. 3
ББК 75. 4 (2) 739/075

Юрій Косевич, Богдан Мицкан

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СПОРТ І СПІРИТУАЛІЗМ

У статті зроблена спроба розкрити сутність взаємозв'язків і суперечностей, які лежать у площині сучасного спорту й духовної сфери суспільства й особистості. Можна припускати, що олімпійські ідеали та принципи нерідко залишаються поза увагою як самих спортсменів, так і широкого кола людей, у тому числі й політиків. Однією з причин такої ситуації є надмірна комерціалізація сучасного спорту в цілому й олімпійського зокрема.

Ключові слова: спіритуалізм, олімпійський спорт.

В статье сделанная попытка раскрыть сущность взаимосвязей и противоречий, которые лежат в плоскости современного спорта и духовной сферы общества и личности. Можно допускать, что олимпийские идеалы и принципы нередко остаются вне поля зрения как самих спортсменов, так и широкого круга людей, в том числе и политиков. Одной из причин такой ситуации есть избыточная коммерциализация современного спорта в целом и олимпийского в частности.

Ключевые слова: спиритуализм, олимпийский спорт.

In this article the done attempt to expose essence of intercommunications and contradictions which lie inplane modern sport and spiritual sphere of society and personality. It is possible to assume that olympic ideals and principles quite often remain out of eyeshot both sportsmen and wide circle of people, including politicians. One of reasons of such situation there is surplus commercialization of modern sport on the whole and olympic in particular.

Key words: spiritualizm, olympic sport.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Спіритуалізм – філософське вчення, яке визнає духовну першооснову сутністю існування світу і розглядає матеріальне як творіння духу (Бога) і є протилежним по своєму змісту матеріалізму [3].

Основна концепція спіритуалізму полягає в тому, що явища матеріального порядку зводяться до духовних.

Основними напрямками спіритуалізму є абсолютний і відносний спіритуалізм. В абсолютному спіритуалізмі душа розглядається як субстанція, а тіло як чисте її відображення. У відносному спіритуалізмі, близькому до дуалізму, за тілом визнається самостійне існування, але при цьому тіло розглядається як продукт духовної діяльності [3; 5].

До відносних спіритуалістів необхідно віднести Арістотеля з його знаменитим визначення душі як “першої ентепехії фізичного тіла здатного до життя”. Тобто душа надає форму тілу й своєю діяльністю створює тіло. Це визначення розглядає відношення душі до тіла як відношення форми до матерії (змісту діяльності до можливості) [2].

Динамічний погляд на душу зробив Лейбніц, а за ним Герbart і Лоце. Накінець Фіхте старший, частково Шопенгауер дивляться на душу, як на діяльність, на тіло, як на її відображення, або явища свідомості.

Із вищенаведеного випливає, що спіритуалізм опонує матеріалістичній концепції людини. Екстремальна форма спіритуалізму припускає, що людське буття є виключно, або перш за все, дух і його зв'язок з тілом – це якась випадковість чи вимисел. Причина й свобода – якості першого, тоді як друге характеризується поширенням і рухом. Така точка зору характерна для декількох філософських шкіл (Платонівської, Аугустинської, неоплатонівської), які посилаються на Орфічну антропологію [7; 8].

Із другого боку, спіритуалізм на сучасному етапі визнає існування двох субстанцій – віруючої (духовної) і матеріальної. Сучасна версія припускає, що людський інди-

відум складається з двох пов'язаних елементів – духа й тіла. Згідно із цими точками зору, представлення й ідеї є маніфестацією інтелектуального досвіду, який є маніфестацією діяльності духу, і це означає, що вони не можуть бути зведені до фізіологічних явищ [7; 6].

Як впливає із вищезазначеного аргументу, спіритуалізм у його філософській, релігійній (або у вужчому сенсі богословській) інтерпретації суперечить, за декількома виключеннями (стародавні Олімпійські ігри, спорт у преколумбійських культурах Північної Америки, мезоамериканських і південноамериканських націях, військових мистецтвах), зростанню статусу або підтверджує чуттєвість, матеріальність, придатність, фізичний перфекціонізм (досконалість), фізичну культуру й по-різному розуміє спорт. Зважаючи на це, зазначена проблема вимагає глибокого аналізу на основі засад філософської антропології.

Мета роботи – виявити ціннісні аспекти сучасного спорту в контексті спіритуалізму.

Методи дослідження – теоретичні (синтез, аналіз, індукція, дедукція).

Результати дослідження. Для початку акцентуємо на тому, що спіритуалізм, згідно його популярної інтерпретації, означає духовність. Якості, які приписані цьому поняттю в окремих суспільствах, можуть бути визначені емпірично на підставі соціологічних досліджень. Вони роблять можливим визначення підходів щодо інтерпретації та розуміння сутності цього поняття. Проте навіть без емпіричного дослідження можливо встановити на підставі численних міжособистісних контактів, мислення або інтуїції, гіпотетичних міркувань, що духовність тісно пов'язана з інтелектуальними можливостями вищого порядку, які не мають великого пізнавального, чи скоріше емоційного, чуттєвого характеру. Відтепер з'являється деяка діяльність, яка трансформується через особистісні якості індивіда. Вона є проявом естетичного досвіду або високоморальної мотивації й інтуїтивно підпорядковує свої власні, індивідуальні інтереси надіндивідуальному добру, яке інтуїтивно сприймається за маніфестацію духовності. Це, зокрема, відноситься до реалізації точок зору, ідей, пов'язаних з любов'ю, правосуддям, чесністю, різним розумінням добра в цілому суспільстві, ідеологією гуманного характеру. Водночас це припускає, що відносини, сповнені пожертви, наприклад, пов'язані з естетикою й етикою епохи Романтизму, насичені емоційністю й духовністю, що відзеркалює ідеологічні припущення людини, релігійні орієнтації індивіда й суспільства, які одночасно пов'язані з реалізацією різних форм культури, мистецтва, літератури і відповідають соціальним, національним, груповим, сімейним або патріотичним потребам, і їх виконання насичені також духовністю. Тому в популярному сенсі слова передбачається, що духовність пов'язана з діяльністю, яка спрямована на реалізацію цінностей, що знаходяться на вершині ієрархії.

Емоційні досвіди з приводу сучасного (олімпійського, професійного, аматорського) спорту строго пов'язані (не тільки з популярної точки зору) із масовою культурою. Відтак їх сприйняття є поверхневим у цьому сенсі, що не співвідноситься з маніфестаціями високої оцінки духовності. Цілком зрозумілим є те, що суперники, глядачі, тренери тощо формують свій спортивний досвід через сильні емоції. Проте вони стосуються й конкуренції, а емоційний обертон цієї конкуренції можуть підсилити соціальні, економічні й політичні обставини (головне, що в цьому випадку відсутня міжрелігійна конкуренція).

Спорт вищих досягнень, у першу чергу, є виразом конкуренції в боротьбі за спортивний успіх. Це стосується перемоги в змаганнях або здобуття очікуваного місця, так як й інших форм задоволення, як наприклад фінансова винагорода або соціальне (професійне, етнічне) визнання. Духовність у даному випадку не є ні метою, ні очікуваною

цінністю – вона скоріше складає додаткову (другорядну) якість. Конкурент концентрує свою увагу, у першу чергу, на головній меті, що передбачається в плановій або поточній конкуренції. Емоційні відчуття, які переживають атлети перед, під час або після змагань свідчать про розумовий й емоційний тиск, який супроводжує спортивні змагання.

Також важко інтегрувати духовність (спіритуалізм) із спортом для всіх – як наприклад той, що орієнтований на покращення фізичного здоров'я – інвалідний спорт, рекреація, фізичне виховання. Ця думка випливає з того, що духовність не спонукає до фізичної діяльності у вищезазначених сферах рухової діяльності, духовність не є результатом діяльності у сфері спорту для всіх. Перевірений досвідом виняток в цьому контексті є рекреаційний туризм, який тісно пов'язаний з сакралізацією природи, особливо пантеїстичного виду (наприклад, гірського ландшафту). У цьому випадку мандрівник відчуває, що божество (визначене чи невизначене), яке по-різному виявляє дух горів, поширюється й повністю проявляє себе в природі. Духовність проявляється в приписуванні горам чарівності й інших якостей сакральних споруд (церков, соборів, базилік, синагог, гробниць, пірамід тощо) чи в надприродних – хоча і нерелігійних – властивостях природи, що пов'язані з відчуттям спілкування з божеством із-за здаваної вічності, незмінності, нерідко зловісної й неприборканої сили – причин, подібних до концепцій про Бога.

Грецькі (стародавні) Олімпійські ігри були надзвичайно натхненною формою спортивної конкуренції, зокрема це конкуренція у сфері мистецтва, і особливо в царині театру. Вони були однією з чисельних форм релігійного культу – поклонінням вибраним богам з Олімпійського пантеону. Тобто ігри Стародавньої Греції, у першу чергу, були релігійною подією, а пов'язаний з нею досвід мав найвищу самоусвідомлену цінність, довершуючи саму себе. Як спортивне, так і театральне змагання були маніфестаціями субординації до принципів сатеріологічної (тобто, пов'язаної з порятунком) етики, яка була поширена в тодішньому політеїзмі. Тодішні Олімпійські ігри були яскравим виразом духовності спорту. Протягом ігор їх учасники – суперники, глядачі – шукали заступництва в певних богів, що сприяють їх можливому порятунку, досягнення вічного щастя після смерті.

Фізичний розвиток і фізична досконалість, спортивний перфекціонізм, спеціалізація не були їх власною кінцевою метою, а тільки чинниками, що давали можливість досягти спіритуалістичних вершин релігійного характеру. Тому значимою своїми наслідками була конвергенція, або навіть органічна єдність між спіритизмом та іграми, що й становило внесок Стародавньої Греції в спорт вищих досягнень. Це антропологічно-культурне поєднання зникло разом із занепадом стародавнього Олімпійського руху.

Сучасні Олімпійські ігри є надто складною соціокультурною системою, яка включає велику кількість різних за своєю формою й змістом змагань. На відміну від попередніх, вони мають світський характер – відкинули релігійний контекст, відійшли від міфологічного мислення стародавності. З іншого боку, П'єр де Кубертен, який знав силу впливу релігійних переконань та інституцій, прагнув зробити Олімпійський рух й Олімпійські ігри сучасності особливою релігійною інституцією, релігією в широкому розумінні цієї дефініції. Саме тому з того часу важливу роль відіграють особливі світські, але урочисті форми культурологічного дійства (нерідко міфологічного за змістом) у вигляді церемоній відкриття й закриття ігор. Це також є складовою доктрини неоолімпійської ідеології, педагогіки спорту, започаткованої Кубертенем (*Pedagogika sportive* – 1919), яка дала початок тогочасній олімпійській освіті. Це також стосується основних засад організації системи Олімпійського руху, який є централізований, як і

католицизм, носить напівсакральний характер і підпорядкований його найвищій інституції – Міжнародному олімпійському комітету (на національному рівні Національним олімпійським комітетам, які підпорядковані йому). Таким чином, незважаючи на суттєві відмінності, система сучасного олімпізму відтворює точну копію Ватикану й національних церков.

Барон П'єр де Кубертен, так само, як і його прихильники й послідовники, хотів надати іграм таких цінностей, які б виходили за межі суто фізичних можливостей людини. Це, на його думку, мало бути досягнуто церемоніями відкриття й закриття Олімпійських ігор. Вони зробили спробу збагатити ігри сакральними якостями, світською духовністю, що схвалює тілесно-спортивну досконалість, а саме натхненними клятвами, закликами, естетичними виставами.

Проте артистичні дійства, що мають місце протягом вищеназваних церемоній, зазвичай походять з національних культур, вони пристосовуються до естетичного рівня вболівальників, який сповідує сучасну маскультуру. Такі церемонії носять характер вистав у поєднанні з масовою й спрощеною, хоч і вражаючою блискучим оформленням, костюмами й реквізитами, хореографічною постановкою з декількома серйозними, але лаконічними промовами людей (організаторів, спортсменів і суддів).

Режисери-постановники цих церемоній намагаються викликати в глядачів бурхливі позитивні емоції, захоплення гігантським видовищем, у якому бере участь величезна кількість людей. Вони прагнуть досягнути спіритуалістичного наповнення, але, на жаль, цього, як правило, не вдається реалізувати. Дані церемонії є не що інше як звичайне видовище, яке може бути менш або більш успішним як з комерційної, так і з естетичної точок зору.

Не дивлячись на помпезність та дещо перебільшений оптимізм організаторів щодо впливу Олімпійських ігор на стан душі й емоцій у світі, держави, нації, індивідууми функціонують під час їх проведення у звичному режимі. Те саме стосується телеканалів та радіостанцій, окрім одного або двох, які передають перебіг подій на іграх. Нерідко олімпійські ідеали залишаються поза увагою політиків. Свідченням цього є збереження напруженості в стосунках, конфліктів, продовження військових дій, бойкоти і терористичні акти.

Мало того, ціла низка видатних спортсменів у силу своїх особистих пріоритетів (у першу чергу фінансових) не бере участі в Олімпійських іграх. Отже, вони не є для них найвищою цінністю. Можна припускати, що надмірна комерціалізація спорту вищих досягнень не є на користь сучасному Олімпійському руху.

Протягом ігор наголошується на тому, що вони є унікальним явищем у житті молоді світу, що в них беруть участь кращі з кращих. На нашу думку, у цьому випадку бажане видається за дійсне. Адже добре відомо, що в деяких країнах, зокрема в Україні, до складу національної олімпійської команди далеко не завжди потрапляють найкращі спортсмени і це не є таємницею. Водночас необхідно констатувати, що далеко не для більшості молоді планети спорт, Олімпійські ігри є важливою цінністю, засобом реалізації своїх потреб і досягнення життєвого успіху. У світі значно більше молоді, яка не причетна до спорту. Вона реалізує себе в житті через науку, медицину, бізнес, мистецтво тощо і про це треба відкрито говорити.

Деформація в оцінці ролі сучасного олімпійського спорту не сприяє зростанню духовності ні спортсменів, ні вболівальників. Приписування сучасним іграм деяких непрагматичних, безкорисливих, місіонерських, гуманістичних якостей – якостей і функцій, які мають бути спіритуалістичними в широкому сенсі цього слова є помилкою, яка може стати однією з причин занепаду олімпійського руху.

Олімпійські змагання є, у першу чергу, продуманим успіхом. З точки зору учасників, тренерів, спортивних федерацій, клубів, національних олімпійських комітетів, вболівальників (фанів) прагнення, мрії й потреби є чимось другорядним чи навіть третьорядним.

В Олімпійських іграх беруть участь тільки ті учасники, хто отримав ліцензію на право участі на підставі показаного спортивного результату. При зарахуванні в олімпійську команду не беруться до уваги будь-які специфічні риси характеру спортсмена, наприклад, чесність, скромність, благородство, безкорисливість, або зобов'язання популяризації ідеалів і цінностей олімпізму.

Водночас для заохочення спортсменів до досягнення найвищих результатів держави встановлюють довічні стипендії, високі гонорари за зайняті призові місця. При цьому інші спортсмени, які не стали призерами, залишаються поза увагою.

Вищезазначені ситуації не підтверджують думку, що Олімпійські ігри є чимось більшим, ніж спорт вищих досягнень. Вони засвідчують, тобто підтверджують або підтримують тезу, що молодь намагається обрати ті види спорту, які є високооплачуваними урядовими й неурядовими установами даної країни. Олімпійський спорт так само, як інші види професійного спорту, проявляє досить чіткі властивості жорсткого суперництва й обмежує прояв високогуманних і духовних чинників. Яскраво виражений відхід від строго духовних, релігійних цінностей, які були притаманні Олімпійським іграм стародавності є свідченням інструменталізації олімпійського спорту.

Приписування спорту й атлету особливих надпрофесійних етичних місій є також помилковим. Олімпійський спорт так само, як й інші види професійної діяльності, базується на деонтологічній етиці. Проте представники інших сфер суспільної діяльності не намагаються переконувати людей у необхідності дотримуватися етичних правил і принципів, пов'язаних з їх професією.

Деякі теоретики фізичного виховання й спорту [4] присвоюють професійним атлетам кілька додаткових етичних завдань, що знаходяться поза їх основною метою – досягнення найвищого результату й отримання фінансової винагороди. Стверджується, що вони повинні забезпечити реалізацію місіонерських цілей задля утвердження добра, справедливості й миру. Так, це благородні наміри, але вони не мають можливості бути реалізованими в сучасних умовах, які характеризуються надмірною комерціалізацією суспільного життя взагалі й олімпійського спорту зокрема. Спроба одухотворення сучасних Олімпійських ігор через запровадження морально-етичних принципів для спортсменів, які лежать поза площиною їх професійної діяльності, є штучним і, на щастя, рідкісним явищем.

Нерідко з боку теоретиків спорту спостерігається критика спортивних журналістів, коментарі яких є виключно оціночними й не несуть в собі морально-етичного компоненту. Ця критика, на нашу думку, є зайвою. Адже журналісти не є професійно готовими до міркувань про морально-духовну сферу спорту й виконують дещо інші функції щодо соціальних потреб людини, ніж вчені. Перш за все вони враховують установки роботодавців, сподівання вболівальників, менеджерів спортивних організацій тощо. Усі журналісти розглядають спорт як один з видів маніфестації масової культури. Вони, на відміну від священиків, не є професійними моралістами. Також вони не є покликані, як Еммануїл Кант, для реалізації певного невизначеного категоричного імперативу, підвішеного в зоряному небі, що робить спорт тільки своїм інструментом і випадковим носієм. Це не той трансцендентно розташований імператив, пояснений у формальний й абстрактний спосіб, який є там найголовніший, але специфічна людська діяльність, що веде до виконання певних потреб, як, наприклад, естетичного стилю у мистецтві, лікувального в медицині, конкурентоздатного в спорті вищих досягнень.

Супроводжуючі моральні аспекти не є головною метою, а тільки додатковим елементом, який може або не може допомогти досягти мети, характерної для даної професії, як, наприклад, професії атлета.

Висновок.

Проведений історико-філософський аналіз дає підстави стверджувати, що сучасний Олімпійський спорт не є чимось більшим, ніж спорт вищих досягнень. Аналогічно професійному спорту він проявляє досить чіткі властивості жорсткого суперництва й обмежує прояв високогуманних і духовних якостей особистості. Яскраво виражений відхід від строго духовних, релігійних цінностей, які були притаманні Олімпійським іграм стародавності, є свідченням інструменталізації сучасного олімпійського спорту.

1. Зубов В. П. Аристотель / В. П. Зубов. – М., 1963. – 250 с.
2. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика / А. Ф. Лосев. – М., 1975. – Т. 4. – 240 с.
3. Новейший философский словарь. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
4. Baker W. J. Gods and Games-Religious Aspects of the Modern Olympics / W. J. Baker // Christ Came to the Olympics. – Sydney : UNSW Press, 2000. – S. 91–98.
5. Eitzen D. S. Sport and Religion / D. S. Eitzen, G. H. Sage // Sociology of North American Sport. – Edition, 1989.
6. Kierkegaard S. Bojaźń i drżenie. Choroba na śmierć / S. Kierkegaard // Fear and Trembling. Sickness unto Death. – Warszawa : PWN, 1982. – S. 125–136.
7. Kosiewicz J. Bóg, cielesność i miłość / J. Kosiewicz. – Warszawa : Aletheia, 2000. – 252 s.
8. Judycki J. Duch – materia / J. Judycki // Leksykon filozofii klasycznej. – Lublin : Towarzystwo Naukowe KUL, 1997. – S. 75–84.

Рецензент: канд. пед. наук, доц. Тягун Р. С.